Pronia lui Dumnezeu sau despre susținerea și cârmuirea lumii prin iubire

† VARSANUFIE
Arhiepiscopul Râmnicului

Pe fondul numeroaselor crize, a neîncrederii și, mai ales a nesiguranței care marchează în prezent omenirea și opacizează experiența proniei dumnezeiești, a îndumnezeirii omului și transfigurării creației, se impune o reflecție teologică care să redescopere delicatețea atotcuprinzătoarei iubiri a Părintelui Ceresc care îl orientează pe om spre asemănarea și comuniunea cu Dumnezeu.

Acțiunea proniatoare a lui Dumnezeu are ca temei înțelepciunea și iubirea Lui, iar harul proniator s-a manifestat din primul moment al creației, care dezvăluie realitatea Providenței și arată condiția lumii în mâinile lui Dumnezeu, Care este atotprezent: „unde mă voi duce de la Duhul Tău, și de la fața Ta unde voi fugi? De mă voi sui în cer, Tu acolo ești. De mă voi pogorî în iad, de față ești» (Psalmi CXXXVIII, 7-8).

Dumnezeu pe „toate cu înțelepciune le-a făcut", „frumoase și la timpul lor; a pus în inima lor veșnicia" (Ecclesiast III, 11) și cârmuiește dumnezeiește totul, căci „prin Creație, a dat lumii ca scop unitatea ei în El"[1], potrivit planului Său din veșnicie, a „tainei celei din veac ascunse" cu privire la mântuirea și desăvârșirea lumii, respectând libertatea ființelor raționale.

Pronia dumnezeiască este autoritatea atotmântuitoare și susținătoare față de zidirile Sale, sensibile și inteligibile[2], prezente și viitoare și „trebuie să se știe – scrie Sfântul Ioan Damaschin – că există numeroase modalități ale Proniei divine și că nu se pot nici explica în cuvinte, nici pătrunde cu mintea"[3]. Raportul între Pronia lui Dumnezeu și libertatea ființelor raționale se revelează prin „teologia mistică pe care o primește în extaz negrăit numai mintea curată prin rugăciune, (care) s-a întâlnit negrăit cu Dumnezeu în neștiință ca într-un întuneric și a primit în el pe dinăuntru, în minte, întipărirea dogmelor dreptei credințe, iar pe dinafară, ca

1 Pr. Prof. Dr. Dumitru Stăniloae, *Chipul nemuritor al lui Dumnezeu*, *Opere complete*. Vol. 5, Ed. Basilica, București, 2013 p. 531.

2 „Deschizând Tu mâna Ta, toate se vor umple de bunătăți. Dar întorcându-Ți Tu fața Ta, se vor tulbura; lua-vei duhul lor și se vor sfârși și în țărână se vor întoarce. Trimite-vei Duhul Tău și se vor zidi și vei înnoi fața pământului" (Ps. CIII, 29-31).

3 Sfântul Ioan Damaschin, *Dogmatica* II, 29.

tablele lui Moise, harurile virtuților, prin degetul lui Dumnezeu, adică prin Sfântul Duh”[4].

Pentru a înțelege modul în care Se manifestă purtarea de grijă a lui Dumnezeu este necesară exersarea privirii lăuntrice, pornind de la datele revelației prin raportare la o relație iconică a lui Dumnezeu, o eliberare „de cele trecătoare”, în care omul „a devenit al său propriu, s-a descoperit pe sine, vede sinea sa tainică și indefinit de adâncă, (și) a pus în funcție mintea sa atotstrăvăzătoare și prin sinea sau prin mintea sa străvăzătoare vede pronia lui Dumnezeu lucrând în toate”[5].

Descoperim Pronia ca dovadă a iubirii nesfârșite a lui Dumnezeu față de lume, întrucât „El face să răsară soarele Său peste cei răi și peste cei buni și face să plouă peste cei drepți și peste cei nedrepți” (Matei V, 45) și „nimeni nu e creator decât în libertatea spiritului, și nimeni nu creează fără dragoste”[6], iar „iubirea lui Dumnezeu pentru om este atât de mare, încât ea nu poate constrânge, căci nu poate exista dragoste fără respectul celuilalt. Voința divină se va supune întotdeauna căutărilor, abaterilor, chiar și revoltelor voinței umane, pentru a o conduce spre un consimțământ liber. Aceasta este Providența Divină”[7].

Thomas Spidlik arată că scopul prioritar al Providenței constă în mântuirea și îndumnezeirea creației[8]. Fără ajutorul lui Dumnezeu, lumea nu-și putea îndeplini scopul pentru care a fost creată, iar pentru aceasta Creatorul a toate S-a revelat ca Proniator, atât în scopul păstrării creației, dar și pentru a descoperi taina prezenței Sale, nerevelată niciodată pe de-a întregul[9], și a solicitudinii pentru comuniunea cu Sine.

Și „Dumnezeu așa a iubit lumea, încât pe Fiul Său Cel Unul-Născut L-a dat ca oricine crede în El să nu piară, ci să aibă viață veșnică” (Ioan III, 16). S-a Întrupat Fiul lui Dumnezeu, Care prin ascultarea Sa desăvârșită de Tatăl, prin Jertfa Sa pe cruce și Învierea Sa, „înălțându-Se la ceruri, a dăruit harul negrăit al Duhului Sfânt”[10]. Întreaga perioadă de pregătire a omenirii pentru nașterea Fiului lui Dumnezeu descoperă, în mod incontestabil, permanenta purtare de grijă a lui Dumnezeu, Care povățuiește poporul spre a-I împlini voia: „A dat o lege, a trimis prooroci, a lovit, a ușurat, a dus

4 *Cuvântul 36: Alt înțeles duhovnicesc despre același (Moise)*, în Sf. Maxim Mărturisitorul, *Ambigua*, Traducere din limba greacă veche, introducere și note de Preotul Profesor Dumitru Stăniloae, Editura Institutului Biblic și de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, București, 2006, pp. 222-223.

5 Nota 179 a Părintelui Dumitru Stăniloae la *Cuvântul 36: Alt înțeles duhovnicesc despre același (Moise)*, în Sf. Maxim Mărturisitorul, *Ambigua*, p. 223.

6 Nichifor Crainic, *Nostalgia Paradisului*, p. 25.

7 Vladimir Losski, *Introducere în Teologia Ortodoxă*, pp. 99-100.

8 Thomas Spidlik, *Spiritualitatea Răsăritului Creștin*, trad. I. Ică Jr., 1997, p. 163.

9 „Cu adevărat Tu ești Dumnezeu ascuns, Dumnezeul lui Israel, cel izbăvitor” (Isaia XLV, 15).

10 Sfântul Ioan Gură de Aur, *Scrisori din exil, despre deprimare, suferință și providență. Către Olimpiada și cei rămași credincioși*, volum realizat de diac. Ioan I. Ică jr., Editura Deisis, Sibiu, 2003, p. 288.

în captivitate, a înviorat de libertate și n-a încetat de la început și până la sfârșit să facă să lucreze toate pentru mântuirea noastră”[11]. Mai mult decât atât, în lumina credinței, înțelegem, de fapt, că fiecare moment providențial din Vechiul Testament anunța în chip profetic revărsarea darurilor Duhului Sfânt.

„...Dumnezeu, Care este bun în chip neschimbat nu nimicește și nici nu împiedică libertatea. El găsește întotdeauna modalitatea de a se îngriji de toate pentru ca să nu fie micșorată libertatea ființelor raționale...”

Astfel, deopotrivă cu păstrarea identității neschimbate a întregii creații,[12] Pronia s-a manifestat în darul și actul conlucrării lui Dumnezeu pentru îndumnezeirea creației și continuă prin conducerea lumii către cerul nou și pământul nou al Împărăției Cerurilor. „Lumea nu se conduce prin forța materiei brute, nici prin forța destinului orb sau a întâmplării fatale, ci prin forța morală divină a providenței, care lucrează astfel, ca să împace autoritatea cu libertatea, iubirea cu legea și bunătatea cu dreptatea”[13].

Însă, Dumnezeu Se comunică treptat și Își revarsă dragostea pe măsura progresului nostru duhovnicesc și a dorinței de a ne împărtăși din iubirea Sa, spre dobândirea Împărăției Cerurilor, care nu este „supusă și zidită, căci este singură între toate care nu este stăpânită și atârnată, dincolo de orice timp și orice veac și nici nu are începătorie care să o înceapă sau sfârșit sub veacuri sau timp”[14]. Sfântul Iustin Popovici arată că „Pronia ajută ființele raționale și libere, dar prin acest ajutor ea nu alterează, nu nimicește, nu stânjenește libertatea lor, pentru că libertatea este ea însăși un dar al lui Dumnezeu, un dar care constituie miezul naturii ființelor raționale, un dar care le face să fie ceea ce ele sunt, un dar prin care le-a fost conferită un fel de identitate personală și irevocabilă. Nu există aici și nici nu poate să fie vreun conflict sau vreo neînțelegere, căci Dumnezeu, Care este bun în chip neschimbat nu nimicește și nici nu împiedică libertatea. El găsește întotdeauna modalitatea de a se îngriji de toate pentru ca să nu fie micșorată libertatea ființelor raționale”[15].

Dumnezeu nu anulează libertatea făpturilor, ci permite exercitarea libertății de acțiune și dorește manifestarea liberei voințe, binecuvântându-le pe cele pe care le dorește și lăsându-le să se petreacă pe cele pe care le

11 Sfântul Ioan Gură de Aur, *Scrisori din exil, despre deprimare, suferință și providență. Către Olimpiada și cei rămași credincioși*, volum realizat de diac. Ioan I. Ică jr., Editura Deisis, Sibiu, 2003, p.287.

12 Pr. Prof. Dumitru Stăniloae, „Introducerea traducătorului” în Sfântul Maxim Mărturisitorul, *Ambigua*, p. 34.

13 Ilarion V. Felea, *Religia iubirii*, Ed. Reîntregirea, Alba-Iulia, 2009, p. 150.

14 Sfântul Grigorie Palama, „Omilia 34. Despre lumina necreată”, 8, în *Omilii II*, pp. 188-189.

15 Père Justin Popovitch, *Philosophie Orthodoxe de la Vèritè. Dogmatique de l'Église Orthodoxe*, Collection „La Lumière du Thabor”, *L'age d'homme*, Paris, traducere de Fratele Grigore, Mănăstirea „Sfântul Ioan Botezătorul”, Alba Iulia, în *Epifania* nr. 3 din 1998.

îngăduiește. Însă voința este în acord cu starea sufletească, cu virtuțile și patimile făpturii. Prin păcat, omul se îndepărtează de dumnezeiască purtare de grijă a lui Dumnezeu și se apropie de „izvorul tuturor răutăților", constatând, în timp, „stricarea" minții, îmbolnăvirea trupului, distrugerea naturii și a lucrurilor, încât, în experimentarea suferinței ce decurge în chip firesc din acțiunile sale deplânge împlinirea pedepsei lui Dumnezeu. Contactul cu suferința și neîmplinirile vieții determină, de multe ori, o „micșorare" a credinței și a nădejdii, cum s-a întâmplat, de bună seamă, și cu Iov, cel ce mult a pătimit: „chiar dacă eu Îl chem și mă aude, nu cred că m-a și luat în seamă. Nu cumva mă va zdrobi cu întunecimea? Dar multe răni mi le-a făcut degeaba" (Iov IX, 16-17).

Viața lui Iov ne certifică părerea că trebuie păstrată nădejdea în Dumnezeu în mijlocul necazurilor[16], iar Sfântul Ioan Gură de Aur ne-a încredințat de aceasta și prin pilduitoarele vieți ale lui Iosif și David, amândoi aleși de Dumnezeu, plini de harul Lui și având făgăduințe mari din partea Lui, îndurând, totuși, atâtea nedreptăți. Numai că ei nu s-au scandalizat, „ci au așteptat sfârșitul, știind iscusința și belșugul de mijloace de a ieși din situații fără ieșire ale înțelepciunii lui Dumnezeu"[17].

Pe de altă parte, îndelunga răbdare a lui Dumnezeu nu anulează dreptatea Sa[18]. Cunoaștem că Dumnezeu îngăduie pedepse celor păcătoși, însă, și atunci, se manifestă purtarea Sa de grijă, căci „Dumnezeu nu-i pedepsește nici pe toți oamenii, nici după gravitatea păcatelor lor. Pedepsele Lui sunt treptate, metodice, și urmăresc un anumit scop. Deseori, pedepsind un om, îi cumințește pe mulți"[19].

Mai mult decât pedeapsa, dorește Dumnezeu întoarcerea păcătosului, căci „cel fărădelege, de se va întoarce de la toate fărădelegile sale, pe care le-a făcut, și va păzi toate poruncile Mele, și va face dreptate și milă, viu va fi și nu va muri. Toate nedreptățile lui, câte le-a făcut, nu se vor pomeni, ci întru dreptatea sa pe care a făcut-o va fi viu. Au cu vrere voiesc moartea celui fărădelege, zice Domnul, și nu mai vârtos să se abată el de la calea sa cea rea și să fie viu?" (Iezechiel XVIII, 21-23). Aici se descoperă purtarea de grijă a lui Dumnezeu, Care așteaptă și ajută pe cel ce manifestă dorința de a făptui binele, de a-și schimba voința, într-o permanentă chemare la convertire, la întoarcere pe calea vieții, a binelui și a comuniunii.

---

16 „aducându-ți aminte de binefacerile și de marea purtare de grijă a lui Dumnezeu", cf. Sf. Antonie cel Mare, *Învățături despre viața morală a oamenilor și despre buna purtare, în 170 de capete*, 170, în „Filocalia sau culegere din Scrierile Sfinților Părinți care arată cum se poate omul curăți, lumina și desăvârși", vol. 1, Traducere, introducere și note de Pr. Dumitru Stăniloae, București, EIBMO, 2008, p. 48.

17 *Ibidem*, p. 300

18 „voi pedepsi lumea pentru fărădelegile ei și pe cei nelegiuiți pentru păcatele lor. Voi smeri mândria celor îngâmfați și obrăznicia celor cruzi o voi arunca la pământ" (Isaia XIII, 11);

19 Sfântul Ioan Gură de Aur, *Problemele vieții*, Editura Egumenița, Galați, p. 21.

Puțin cunoscute sunt planurile lui Dumnezeu pentru fiecare dintre noi în parte, „pedagogia Sa sfânta" de a ne purta pe cărările mântuirii, și, de aceea, avem nevoie și de o percepție duhovnicească pentru a înțelege sensul celor ce se petrec și, spune Sfântul Maxim Mărturisitorul, că „cel ce la momentul încercării nu arată îndelungă-răbdare pentru lucrurile supărătoare din viață, nu are nici iubire desăvârșită, nici nu a cunoscut în profunzime pronia lui Dumnezeu"[20]. Cele îngăduite de Dumnezeu să se întâmple, multe dintre acestea apărute drept consecințe ale faptelor și acțiunilor oamenilor, și percepute în mod obiectiv ca fiind rele, sunt așezate, prin dragoste și puterea lui Dumnezeu, în slujba binelui și a împlinirii voii Sale, atunci când sunt primite cu răbdare și smerenie, și constituie fericit prilej de manifestare a dragostei frățești și într-ajutorării, a bunătății și curajului, dar și o atentă învățare a lucrurilor duhovnicești, o deschidere a inimilor către lucrarea harului Sfântului Duh. „Cât este de înțeleaptă dumnezeiasca purtare de grijă, care ia voința cea rea ca pricină de mântuire pentru cei credincioși – scria Sfântul Chiril al Ierusalimului. Căci după cum a luat voința urâtoare de frate a fraților lui Iosif ca pricină a iconomiei Sale și, prin faptul că le-a îngăduit să vândă din ură pe fratele lor, a luat pricină ca să domnească peste ei acela pe care-l voia, tot astfel, a îngăduit ca oamenii să se lupte cu diavolul pentru a fi încununați prin biruință. Și prin biruință diavolul să fie rușinat mai mult, căci a fost biruit de niște făpturi mai slabe ca el, iar oamenii să fie mult cinstiți pentru că au biruit pe arhanghelul de altă dată"[21].

Cele îngăduite de Dumnezeu să se întâmple, ...și percepute în mod obiectiv ca fiind rele, sunt așezate, prin dragoste și puterea lui Dumnezeu, în slujba binelui și a împlinirii voii Sale, atunci când sunt primite cu răbdare și smerenie, și constituie fericit prilej de manifestare a dragostei frățești și într-ajutorării, a bunătății și curajului, dar și o atentă învățare a lucrurilor duhovnicești...

Se afirmă astfel, cu multă claritate, legătura între pronia dumnezeiască și rațiunea umană, în sensul că rațiunea se consolidează și devine aptă de a discerne corect pronia lui Dumnezeu, manifestată prin oameni și lucruri, de lucrarea demonică, ce vrea să întunece lumina rațiunii și să stingă lumina credinței. Revine omului sarcina de a-și curăți simțurile și odată cu ele și rațiunea, pentru ca participarea la pronia lui Dumnezeu și acceptarea ei să-l ajute în a-L cunoaște pe Dumnezeu[22] în contextul înfăptuirii virtuților, în care se manifestă o convergență totală între lucrarea harului, împărtășit prin iubirea și purtatea de grijă a lui Dumnezeu, și voință, prin care firea omenească se statornicește progresiv în bine.

20 Sf. Maxim Mărturisitorul, *Capetele despre iubire*, centuria a patra, 16,

21 Sfântul Chiril al Ierusalimului, *Cateheze*, Editura Institutului Biblic și de Misiune Ortodoxă a BOR, trad. și note de Pr. Prof. Dumitru Fecioru, București, 2003, p. 116.

22 Sf. Maxim Mărturisitorul, *Capetele despre iubire*, prima centurie, 96.

Iconomia lui Dumnezeu cea iubitoare de oameni îngăduie deopotrivă pe sfinți și pe păcătoși, însă hărăzește calea potrivită de a ne dărui „cu mult mai presus decât toate câte cerem sau pricepem noi” (Efeseni III, 20), pentru că Dumnezeu „voiește ca toți oamenii să se mântuiască și la cunoștința adevărului să vină” (I Timotei II, 4).

Dumnezeu ne conduce, fără a ne leza libertatea, pregătindu-ne spre a primi în libertate, lucrarea harului Său. Îndumnezeirea după care aspiră omul, creat după chipul lui Dumnezeu și în vederea asemănării cu El, nu se produce după fire, adică în mod natural, ci după har, prin realizarea virtuții.

Dumnezeu ne conduce, fără a ne leza libertatea, pregătindu-ne spre a primi în libertate, lucrarea harului Său. „Purtătorii de Dumnezeu mărturisesc că Dumnezeu are multe lucrări, precum are și multe pronii și bunătăți creatoare”[23], care ne îngăduie să simțim apropierea de El și să mărturisim: „Aproape ești Tu, Doamne!” (Psalmi CXVIII, 151). Îndumnezeirea după care aspiră omul, creat după chipul lui Dumnezeu și în vederea asemănării cu El, nu se produce după fire, adică în mod natural, ci după har, prin realizarea virtuții, ca deprindere statornică de a face lucrător harul prin credință și fapte bune.

Pronia îngăduie nu doar apropierea de Dumnezeu, ci și cunoașterea Lui, întrucât „cunoaștem mărirea și puterea lui Dumnezeu, înțelepciunea, bunătatea și purtarea de grijă pe care o are față de noi”[24]. Mărturisim în Simbolul de credință că Dumnezeu este Atotțiitorul, adică El susține toate, se află la baza fiecărui element al creației fără a fi de aceeași natură cu ea, și, prin rațiunile pe care le modelează în așa fel încât fiecare să-și descopere sensul ultim, desăvârșit și statornic în slava pascală a lui Hristos. El Se descoperă drept Alfa și Omega, Cel dintâi și Cel de pe urmă, începutul și sfârșitul” (Apocalipsa XXII, 13).

Ca Logos sau Rațiune și Cuvânt al lui Dumnezeu, Hristos cârmuiește nevăzut, din interior, întreaga istorie a omenirii, dar, aflându-Se, în același timp, și deasupra ei, așa cum vedem în icoana Pantocrator, ca „piatra cea din capul unghiului”, care veghează și ocrotește pe toți credincioșii adunați în sinaxa euharistică. Într-un registru inferior, de jur împrejur este reprezentată scena Liturghiei îngerești, icoană a liturghiei cosmice a lumii văzute și nevăzute. Această erminie teologică nu face altceva decât să ne descopere un adevăr care s-a transmis discret, dar cu rezonanță, în rândul creștinilor ortodocși că în Taina Sfintei Euharistii se revelează în cel mai înalt grad purtarea de grijă a lui Dumnezeu față de lume pe care o conduce spre ospățul duhovnicesc din Împărăția Cerurilor.

23 Sfântul Grigorie Palama, *150 de capete despre cunoștința naturală*, 99, în FR, vol. VII, p. 447.

24 Sfântul Vasile cel Mare, „Epistola 234”, în *Epistole I*, PSB vol. 3, 2010, pp. 374-375.